

NEPASTEBĖTI MAŽVYDO SLAVIZMAI

V. URBUTIS

Pirmosios lietuviškos knygos keturių šimtų metų sukakties proga J. Kruopas 1947 m. yra paskelbęs platų straipsnį „Žodyninės slavybės M. Mažvydo raštų kalboje“¹. Tas straipsnis ypač naudingas dėl įdėto skolinių žodynelio², iš kurio lengva susekti, kurios kitų kalbų kilmės žodžius jau yra vartojęs Mažvydas. Tiktai gaila, kad tas žodynelis nėra visai išsamus: jame yra likę nepaminėta, kaip dabar matyti iš mūsų universiteto lietuvių kalbos katedros diplomantų surinktos medžiagos Mažvydo raštų žodynui, daugiau negu dešimtadalis visų Mažvydo pavartotų skolinių. Į žemiau dedamą Mažvydo slavizmų³ sąrašą ir reikia žiūrėti kaip į minėto žodynelio papildymą, jo priedą. Čia surašomi tie slavizmai (jais laikomi visi slaviškos šaknies žodžiai, kaip ir J. Kruopo darbe), kurių arba visai nėra žodynyje, arba kurių nurodyti tikrai kitokie variantai. Prie antraštinio žodžio skliaustuose sutrumpintai nurodoma, kur — Pr. Skardžiaus studijoje apie senosios lietuvių kalbos slavizmus⁴ ar J. Kruopo žodynyje — yra aiškinama to žodžio, jo varianto ar bent žodžio, iš kurio jis yra padarytas, kilmė. Tik vieno kito žodžio kilmę reikėjo čia pat paaiškinti. Po trumpo žodžio reikšmės nusakymo surašomos visos pavartotos formos ir nurodoma jų vieta fotografuotiniame Mažvydo raštų lei-

¹ Senoji lietuviška knyga (toliau — SLK), K., 1947, p. 217—256.

² Ten pat, p. 225—243.

³ Kitokių skolinių, ne slavizmų, žodynyje praleista daug mažiau, nes juos Mažvydas rečiau ir vartoja. Iš germanizmų praleista: *hūkinykas* 174, 33₁₋₂, 590₁₀; *hūkis* 81s, 111s, 20s ir kt; *kunigaikštis* 321, 56₂₀, 571 ir kt; *vakiškai* 682, 365₁₂₋₁₃. Kiti skoliniai — tai daugiausia tikriniai vardai ar savotiški ano meto tarptautiniai žodžiai, kurių ne vienas, matyt, bus pakliuvęs į mūsų raštus irgi per kaimynus slavus, nors ir neturi aiškių slavų tarpininkavimo pėdsakų. Iš tokių praleistų skolinių minėtini: *Aleksandras* 368₁₇; *diskantas* 269s; *evangelistas* 589s; *Kyrtophoras* 492s; *latyniškai* 318₀, 501₆ 7; *latyniškas,-a* 318₁₁, 495s; *lotyniškas,-a* 495₁₀; *Sebastianas* 81s; *Sėla* 522₁₁, 523s; *tenoras* 269s (dalis čia paminėtų žodžių tėra kiti žodynyje duodamų žodžių variantai).

⁴ Pr. Skardžius, Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen (toliau — SLA), K., 1931.

dime⁵. Tos vietos, iš kurių žodis jau yra buvęs cituotas Pr. Skardžiaus studijoje, pažymėtos pusjuodžiu šriftu.

ach (SLA 24) „ak, ai, oi“: *Ach* 11₇, 54₂₁, 55₉, 58₁, 185₂₀, 186₁₇, 338₁₆, 183₉, 339₆, 438₁, 452₁₂, 568₁₂, 569₈, 572₉, *ACH* 348₁₃, 380₆, *ach* 513₈.

anialas (SLA 29) „angelas“: voc. pl. *anialai* 63₇, 355₆.

apkrikštyti (plg. *apchrikštyti* SLK 225) „pakrikštyti“: part. pass. n. sg. m. *apkrikštytas* 24₁₆₋₁₇.

byskupystė (SLA 42) „vyskupo titulas, vyskupavimas“: g. sg. *Biskupistes* 29₉.

Blotnas (Mažvydas XXXV) — pavardė: g. sg. *Blotna* 415₁₂.

būbnas (SLA 47) „būgnas, barabanas“: instr. sg. *bubnu* 291₁₁.

bursaujimas (iš *bursauti* SLA 49) „draugavimas, bendravimas“: acc. sg. *burfaughima* 136₁₀.

bursymas (iš *bursyti* SLA 49) „bendravimas (lot. conversatio)“⁶: g. (acc.?) sg. *bursima* 34₁₆.

chrikščianis (plg. *chrikščionis* SLK 230) „krikščionis“: n. pl. *Chrikščianis*; g. pl. *Chrikščianiu* 570₆, *Chrikščianiu* 570₁₄; acc. pl. *chrikščianis* 570₁₈₋₁₉.

chrikščianystė (plg. *chrikščionystė* SLK 230) „krikščionys“: g. sg. *chrikščianistes* 570₂.

chrikštyti (SLA 50, plg. *krikštyti* SLK 232) „krikštyti“: inf. *Chrikštiti* 95₃₋₄(paraštė); 302₈; praes. sg. 1 *Chrikštiihu* 111₁₋₂; imper. sg. 2 *chrikštik* 128₂; part. pass. praes. n. pl. m. *chrikštieme* 128₅₋₆; part. pass. praet. n. sg. m. *Chrikštitas* 118₁₈, 119₁₁₋₁₂, 121₃; part. pass. praet. n. pl. m. *nechrikštiti* 128₄₋₅; part. pass. fut. n. sg. m. *Chrikštifemas* 104₆(paraštė); part. contemp. act. pl. m. *chrikštidami* 588₂₋₃.

dėkavajimas (plg. *dėkavojimas* SLK 228) „dėkojimas, padėka“: n. pl. *dekawagimai* 39₃₋₄.

dumbra (plg. *dambros* SLA 61) „toks muzikos instrumentas“: g. sg. *dumbros* 241₉.

griešnykas (SLA 78) „nusidėjėlis“: n. pl. *ghrefchnikai* 539₁₇; acc. pl. *ghrefchnikus* 454₅₋₆.

išdūmati (plg. *išdūmoti* SLA 86) „pramanyti, sugalvoti“: praet. (praes.?) 3 *ifchdumaia* 523₁₁.

knygelės (SLA 105) „knygelė“: n. pl. *KNIGIELES* 8₁; g. pl. *Knigieliu* 79₂₄.

koronė (SLA 108) „bausmė“: acc. sg. *korone* 562₁₃.

kūma (plg. *kūmai* SLK 232) „(pl.) krikšto tėvai“: n. pl. *Kumas* 115₂₀.

liūb (plg. *liūba* SLK 232) „malonu, miela“: *lub* 346₁₀.

liudymas (SLA 122 t.) „liudijimas, parodymas“: n. sg. *liudimas* 25₂₂; g. sg. *liudima* 19₁₅, *liudima* 411₁₃, 584₃; acc. sg. *liudima* 29₂₂₋₂₃, *liudima* 274₂.

liudinykas (iš *liudyti*) „liudytojas“: n. sg. *liudiniks* 389₉; g. pl. *liudiniu* 31₁₄.

⁵ Mažvydas, Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams, K., 1922.

⁶ Lietuvių kalbos žodyne (I, V., 1941, p. 979) tas žodis laikomas neaiškiu ir rašomas *bursima* (-as?). Dėl reikšmės žr. Ch r. S. St a n g. Die Sprache des litauischen Katechismus von Mažvydas, Oslo, 1929, S. 23, kur duodamas lotyniškas teksto originalas.

liudyti (SLA 123) „patvirtinti, parodyti“: praes. 3 *liudij* 62₂, *ludij* 353₆, (praet. 3?) 442₆, imper. sg. 2 *Ne liudiki* 19₁₄, *Ne ludik* 42₂, 362₂, 584₆, *Neludik* 411₁₃.

majestatas (plg. *majestotas* ir *majestas* SLK 233) „didenybė“: dat. sg. *Maiestatui* 56₁₃, 570₁₇.

miestelis (iš *miest.ıs* SLK 233) „miestelis“: in. sg. *Miesteleije* 205₄.

Mikalojus (SLA 131) – vardas: g. sg. *Mikaloiaus* 415₁₁.

mylastyvingai (iš *mylastyvingas* SLA 131) *milaſtiwingai* 112₁₆.

naglas,-a (plg. *noglas* SLK 235) „staigus, netikėtas“: g. sg. f. *naglas* 55₆, 569₈.

nechrikščionystė (*chrikščionystė* SLK 230) „kas nechrikščioniška, klaidatikystė“: acc. pl. *nechrikſcſjoniftes* 556₁₀.

nečeslyvai (iš *nečeslyvas* SLA 138) „nepagarbiai, negarbingai“: *nečeslyway* 388₄.

negadnai (*gadnai* SLK 229) „netinkamai“: *ne gadnai* 28₄.

nodieja (SLA 144) „viltis“: in. sg. *Nodæioihe* 104₁₃.

okrutnas,-a (SLA 146) „baisus, žiaurus, nirtingas“: instr. sg. m. *Okrutnu* 396₉₋₁₀.

paminkas (SLA 155) „atminimas“: g. sg. *paminka* 140₁₀; acc. sg. *paminka* 302₃; il. sg. *Paminkan* 371₂₋₃.

panauti (iš *panas* plg. *panavati* SLK 236) „viešpatauti“: part. act. praes. refl. voc. sg. m. *panaujėſis* 519₁₀.

panystė (plg. *ponystė* SLK 237) „viešpatystė, valstybė“: acc. sg. *paniſte* 57₄, 571₁₁.

pasilepšyti (SLA 158) „tobulėti, geresniam pasidaryti“: inf. *paſſilepſchiti* 562₁₄₋₁₅.

pasylimas (iš *pasylyti* SLA 158) „pastiprinimas“: g. sg. *paſſilimo* 140₉₋₁₀.

pastatis (SLA 160) „pavidalas, būtybė“: in. sg. *paſtaſeie* 324₁₄.

patūroti (SLA 163) „nusileisti, pataikauti“: praes. pl. 1 *paturoiem* 451₁₀.

pilnai (SLA 169) „stropiai, rūpestingai“: *pilnai* 100₂, *Pilnai* 414₁₅.

pilnastis (SLA 169) „atidžia, stropumas, rūpestingumas“: instr. sg. *pilnaſte* 114₁₄.

plaščius (plg. *ploščius* SLA 171) „apsiaustas“: instr. sg. *plaſcſju* 34₁₀.

plebanas (plg. *plebonas* SLK 237) „klebonas, kunigas“: acc. pl. *Plebanus* 11₁₆.

ponaitis (iš *ponas* SLK 237) „valdovo sūnus, karaliūnas“: sg. *ponaiti* 208₁₀.

poniškai (iš *poniſkas* SLK 237) „valdoviškai, kaip viešpats“: *poniſchakai* 158₂.

poterius (plg. *paterius* SLK 236) „Tėve mūsų“ malda: g. sg. *poteraus* 135₂.

prastas,-a (SLA 176⁷) „paprastas“: n. sg. m. *praſtas* 24₅, 131₉, 233₉, 432₇, 583₁; g. sg. m. *praſta* 224₁₂; n. pl. m. *praſty* 1₂₋₃, *praſty* 17₂;

⁷ Dėl kilmės dar plg. E. Fraenkel, Litauisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg, 1955, S. 645.

g. pl. f. *praštu* 17₂₋₃, *praštū* 498₁₈; instr. pl. f. *praštomis* 494₁₄₋₁₅, 495₁₉; in. pl. f. *Praštofu* 481₇.

prastybė (iš *prastas*) „paprastumas, tiesumas“: instr. sg. *praštibe* 36₁₉; in. sg. *Praštibietje* 430₈.

prietelystė (iš *prietiūs* SLA 178) „bičiulystė, draugiškumas“: g. sg. *prieteliftes* 107₁₅.

prirėdymas (*rėdyti* SLA 188) „papuošimas, papuošalas“: in. sg. *prirėdimij* 34₁₉.

rada (plg. *roda* SLA 190) „sumanymas, kėslas, susitarimas“: in. pl. *radafu* 523₁₁.

ragotinė (SLA 185) „ietis“: instr. sg. *ragotine* 443₁₈.

rodyti (SLA 190) „patarti“: praes. 3 *rodij* 470₆.

rodas (SLA 190) „mielai“: *rodas* 187₄.

strieliati (< sen. bltr. *стрѣляць*) „šauti, šaudyti“: con. 3 *streliatu* 526₁₄.

sūdiėjimas (plg. *sudymas* [= *sūdymas*] SLK 240) „teisimas“: g. sg. *sudigima* 516₂.

sugriešyti (iš *griežyti* SLA 78) „nusidėti, nusikalsti“: praet. pl. I *Sughrieschiom* 562₅; praet. 3 *nesughrieschya* 434₁₈; part. act. praet. n. sg. m. *sughrieschies* 538₈; part. act. praet. n. pl. m. *fughreschie* 453₁₈.

svėtastis (SLA 211) „sakramentas“: g. sg. *Swietaftis* 380₈; acc. sg. *Swetafti* 25₉, 28₁₄, *Suetafti* 24₃, *fwetafti* 75₁, *swietafti* 380₁₁; all. sg. *swetaftespi* 28₉₋₁₀; n. pl. *Swetaftis* 18₂; acc. pl. *swetaftis* 24₂, 28₁₄₋₁₆.

šatra (< lenk. *szatra*; plg. *šatras* SLA 213) „palapinė“: in. pl. *schatrafu* 289₉.

ščiėpelis (iš *ščiėpas* SLA 214) „ūglelis, atžalėlė“: n. pl. *ščępėlei* 386₈.

šėlenas,-a? (< bltr. *шалёны?*) „kvailas, paikas“: voc. sg. f. *schelena* 436₁₅.

Tamošius (SLA 220) — vardas: g. sg. *Thamoschiaus* 484₇₋₈.

upaminati (plg. *uř a ninoti* SLA 228) „graudenti, priminti“: praes. sg. I *Vpaminai* 39₂, *vaminai* 39₈.

viežlybimas? (iš *viežlybas* SLA 236 t.) „dorumas, garbingumas“: instr. sg. *węflibijmu* 29₁₈.

viršas (< sen. lenk. *wirsz*) „eilutė, strofa, eiliuotas kūrinys“: g. sg. *wirřcha* 500₁₅; g. pl. *wirřchu* 318₁₀₋₁₁, 544₁₀.

žėkelis (iš *žėkas* SLA 247) „mokinys, kunigo patarnautojas bažnyčioje“: n. pl. *žėkelei* 497₁₁, 498₈, 500₁₂, *šėkelei* 495₃; g. pl. *žėkeliu* 498₃, 500₁₀, 501_{8, 11}, *žėkieliu* 68₄, 365₁₄, *žėkelu* 497₈, *žėkeliu* 494₁₆₋₁₇, *žėkeliu* 502₈, *šėkieliu* 495₁₀; instr. pl. *šėkeleis* 187₁₇.

žyvatėlis (iš *žyvatas* SLA 249) „iščios (dim.)“: g. sg. *šiwatelia* 190₆.